

Tíz éves a Zurgó

Beszélgetés Nagy Bercellel, az együttes vezetőjével

Néhány napja zajlott le a Csángó Ünnepe nevű rendezvény, amelynek keretén belül emlékezett meg a Zurgó együttes fennállásának 10. évfordulójáról. (Lásd külön írásunkat.) Mielőtt a Zurgó történetét felidézni, talán kezdjük beszélgetésünket ezzel a jubileumi rendezvénnyel. Miért pont ezt a formáját választottátok a megemlékezésnek egy önálló koncert helyett?

Egyrészt úgy gondoltuk, hogy ünnepelni baráti körben jó. Nem akartunk egy önálló, nagy koncertet adni, hanem, mivel a moldvai magyarok zenéjét játszunk, az ő eredeti muzsikájukat szerettük volna most is a középpontba állítani sajátmagunk ünneplése helyett. Ezért hívtuk el csángó mestereinket – akik közül sokan barátaink is –, ha nem is tudtuk mindazokat vendégül látni, akiket szerettünk volna, csak ahogy a lehetőségeink engedték. 10-12 éve járunk ki Moldvába, s igyekeztünk az általunk ismert legjobb furulyásokat, hegedűsöket, énekeseket meghívni. Magyarországon is sok együttesel dolgozunk együtt, ahogy ez a mostani, meg a korábbi fellépésekből is kiderült. Sokszor átfedések is vannak a csángó zenét játszó zenekarok között. Így a Zurgó több tagja zenél más együttesekben is: Draskóczy Lídia a Mokányossal, Navratil Andrea a Vándor Vokállal és más zenekarokkal is fellép, Benchea Félix, Demeter László, Sófalvi Kiss Csaba nem egy csapattal együtt muzsikál, én pedig sokat dolgoztam együtt a Válaszút Táncegyüttesel és Diószegi Lászlóval. Ezeket a kapcsolatokat is szerettük volna itt megjeleníteni. Azért egyfajta kiemelés mégis megtörtént a Zurgó együttesnek, mert minden második-harmadik számot mi muzsikáltuk.

Ezúttal nem láthattunk moldvai hagyományörző táncosokat.

Ebben az anyagi lehetőségek voltak a meghatározóak. Bár kaptunk támogatást a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától, ez egy mikrobusznyi csángó kihozatalára volt elég. Mivel muzikusok vagyunk, a zenészeket részesítettük előnyben, de rajtuk kívül a pusztinai László Erzsébetet is elhívtuk, aki nagyon régies stílusban énekel, valamint a színpadi szereplésben eddig gyakorlatlan Pálinkás Erzsébet és Kosztin Margitot is Somoskáról. Pálinkás Erzsébetől már sok anyagot gyűjtöttünk, de Magyarországon még nem járt, és szerettük volna, ha a magyarországi közönség is megismeri.

A korábbi Zurgó, jelenleg Kárpátia tagok (Palya Bea, Bolya Mátyás, Bolya Dániel) fellépése nem jött szóba?

Hívtuk őket is, de a műsor szerkesztéséről nekik más elképzeléseik lettek volna, így nem kívántak fellépni, de örültünk, hogy a nézőtérre is ott voltak.

Még egy másik rendezvényről ejtsünk már szót, ahol a Zurgó szintén aktívan részt vesz a szervezésben: ez a szokásos februári csángó fesztivál/bál a Petőfi Csarnokban. Az idén némi vita támadt az elnevezés körül, és sokan a helyszínt se tartottuk alkalmasnak.

Az elnevezés körül támadt nézeteltérést tisztáztuk: visszatérünk a korábbi Csángó Bál elnevezéshez, s a Csángó Fesztivál nevet meghagyjuk az e területen is nagy múlttal, hagyományokkal rendelkező jászberényieknek. Bár tisztában vagyunk vele, hogy a Petőfi Csarnok nem ideális helyszín, anyagi lehetőségeink behatároltak, az igen nagy látogatottságnak örvendő rendezvény lebonyolítására olyan nagyobb befogadóképességű intézmények, mint a Kongresszusi Központ, vagy a Budapest Aréna, magas bérleti díjaik miatt szóba se jöhetnek. Az elmúlt két évben már próbáltunk a Petőfi Csarnok nézőtere hátsó részének pódiummal történő megemelésével valamit javítani azon, hogy a hátsó sorokban ülők is jobban láthassanak. Jövőre újra működni fog az oldalsó vetítővászon is, amit az idén a filmbejátszások miatt át kellett tenni a színpad fölé.

Nekem az is évek óta rejtély, hogy miért kell szinte a nézőtér felét meghívottak részére fenntartani. Ki ez a sok díszvendég?

Vannak közöttük közéleti személyiségek, továbbá a szponzorok képviselői, valamint politikusok is. Olyan politikusokról van szó, akik nem csak ellátogattak a csángók földjére, s képviselték ügyüket az Európa Tanácsban, de abban is szerepet játszottak, hogy létrejött egy évi százmillió forintos csángó keret, ami bekerült a kulturális minisztérium költségvetésébe, s ebből nagyon komoly kinti programokat lehetett, s lehet a jelenben is támogatni.

Idáig talán még jogos és megérdemelt is ezeknek az embereknek a meghívása, de ők azért mégse tehettek ki nyolc teljes sort.

Ez így van, készülünk is az így fenntartott helyek radikális csökkentésére.

A Csángó Bál talán a legnagyobb látogatottságnak örvendő táncmuzikális esemény a Táncművelési és Kulturális Minisztérium után. Minek köszönheti nagy népszerűségét? Van-e valamilyen adat arra, hogy az odalátogatók között mennyi a Moldvából elszármazott, Magyarországon élő csángó, mennyi a moldvai táncmuzikális járó fiatal, s mennyi a csak a csángók ügyével ily módon szolidaritást vállaló résztvevő?

Pontos kimutatásaink nincsenek, de azt hiszem, mindhárom csoport képviselőit megtalálhatjuk a résztvevők között. Én úgy érzem, hogy a moldvai táncmuzikális, illetve a csángóságot, mint metaforát, egy olyan értékteremtő közösséget, rendkívül nehéz sorsú kisebbséget, aki részt kér magának a magyar kultúrából, sikerült sok emberrel megismertetni, elfogadtatni. A résztvevők többségét talán a táncmuzikális fiatalság adja, de jelen vannak a csángókkal szolidaritást vállaló emberek is. Természetesen a Magyarországon, különösen Budapesten dolgozó, tanuló csángók is nagy létszámban vesznek részt az eseményen. De több külföldi nagykövetség is rendszeresen képviselteti magát.

Akkor most már ezen rendezvények megbeszélése után térjünk rá személyes pályádra és az együttesed történetére! Milyen családi háttérből indult muzikusi tevékenységed, mi az eredeti foglalkozásod? Minek köszönhető, hogy a zenélésen kívül kitűnő szövegmondással vezettél már számos műsort?

Budapesti születésű vagyok. Édesanyám pszichológus, elsősorban gyermekpszichológiával foglalkozik, édesapám szociológus, olvasáskutató az Országos Széchenyi Könyvtárban. Végzettségem szerint történelem szakos tanár és cseh szakos filológus vagyok. Négy évig tanítottam a Baár-Madas Református Gimnáziumban történelmet és néptáncot. Talán tanári gyakorlatomnak is van szerepe abban, ha úgy érzed, hogy a műsorvezetésem megfelel egy bizonyos színvonalnak.

Hogy kerültél kapcsolatba a néptáncal és Moldvával?

Szüleim nagyon szerették a népdalokat, gyakran énekeltek esténként, utazás közben. Volt tehát egy erős családi indíttatás, s aztán középiskolás koromban többször találkoztam Domokos Pál Péterrel, aki mindig beszélt a csángókról, bármi volt is az előadásának témája. Nagy hatással volt rám Berecz András, akitől a mesélőkedvet kaptam. Csoma Gergely albuma, a Tatros együttes muzsikája szintén hozzájárultak ahhoz, hogy a moldvai csángók kultúrája kerüljön érdeklődésem középpontjába.

Melyik jött előbb; a zenélés, a tánc vagy a kiutazás?

Először a moldvai táncokat tanultam meg, csak utána jelentkeztem a Kobzos Kiss Tamás féle népzeneiskolába zenét tanulni, s a kettő között nyílt lehetőség a kiutazásra. Először 1991-ben jártam kint. A Tatros szervezett Pusztinában egy fesztivált, de olyan ellentétek feszültek akkor ott a helybeliek és a még működő szekuritate között, hogy féltő volt, hogy vendéglátóinkra rágyújtják a házat, ezért végül Gyimesközéplekon kellett megtartani az eseményt. Csak 1992 nyarán sikerült először hosszabb időt eltöltenem Moldvában egy barátommal. Sajnos évente csak egyszer-kétszer tudok kijutni, általában a nyári vakáció idején, ami nem a legmegfelelőbb időszak gyűjtés szempontjából, mert akkor zajlanak a nagy nyári idénymunkák.

Gyűjteni csak kint tudtok, vagy akkor is, amikor a moldvai hagyományőrök átjönnek itteni szereplésre?

A kinti a fontosabb, mert mikor átjönnek, az időnk és energiánk nagy része elmegy a szervezésre, de azért itt is próbálunk gyűjteni tőlük.

Néhány zenészt, mint Hodorog Andrást és Legedi László Istvánt, viszonylag gyakran láthatjuk ideát. Ezeket az alkalmakat nem sikerül felhasználni gyűjtésre is?

Ez attól függ, mennyi időre jönnek, mennyi támogatást sikerül szereznünk az utazásuk, elszállásolásuk költségeinek fedezésére. Talán segítene, ha a különböző együttesek egyeztetnének, s együtt próbálnának megoldást találni a pénzügyi problémák megoldására. Lehetne az adatközlőket kézzől-kézre adni, nem szükségszerű, hogy aki a nagy „bulit” szervezi, az gondoskodik mindenről. Ezúttal ez sikerült is, mert úgy jöttek, hogy ne csak a mi rendezvényünkön, hanem a Tatros és a Sültü táncházán is részt tudjanak venni.

Az első Zurgó együttes meddig volt együtt, s mi volt a szétválás fő oka.

Négy évig. Más volt a zenei koncepciónk. Aki ismeri a Kárpátia lemezeit, az tudja, hogy ők inkább egy más, talán multikulturálisnak nevezhető irányba mentek el, játszanak román, bolgár stb. zenét is, mi meg úgy gondoltuk, hogy maradunk a moldvai csángó zenénél, s a feldolgozásoknál is inkább az eredeti hangzást kívánjuk az akusztikus hangszerekkel megszólaltatni.

Az egyik legfőbb kérdés, ami foglalkoztat az együttesel kapcsolatban, az az, hogy a tudtommal mindig is nagy népszerűségnek örvendő táncházatokon kívül miért csak egyetlen önálló lemezre tellett a tíz év alatt.

Bár csak egy önálló lemezünk van, de az máig megállja a helyét, nem kevés munkát fektettünk bele. A lemezzel kapcsolatban fontos volt a múltban is a zenekar tagjai számára, hogy a lehető legkimunkáltabb anyagot jelentessük meg. A másik, prózaibb ok az, hogy mindannyiunknak van egy civil foglalkozása. Amikor a zenekar elindult, akkor még csak diákok voltunk, s az elmúlt 4-5 évben – civil foglalkozásunkat tekintve – pályakezdők. Egy pályakezdőtől általában nagyobb energiabefektetést várnak el. Be kellett dolgoznunk magunkat a szakterületünkbe, s csak a maradék energiánk jutott a zenélésre. Azonkívül mindent magunknak kellett megszervezni; fesztiválokat, táncházakat stb. Hét éve van táncházunk, s talán most a MOM-ban vannak először olyan körülmények, hogy nyugodtan, jóízűen lehet dolgozni. Ez a táncházak látogatóinak létszámában is megmutatkozik: 100-150 főnek muzsikálunk egy-egy alkalommal.

Én erre a jubileumra is reméltem egy újabb lemez megjelenését!

Tavasszal fog megjelenni. De ennek a jubileumi estnek a megszervezése is hat hónapba tellett, s előtte hasonló hosszúságú időszakot vett igénybe a nyári spanyolországi koncerteké. Ez a nehézsége az amatőr mozgalomnak, hogy mindent magadnak kell csinálni.

Más tényezők hátráltattak-e titeket? Például a régi Zurgó felbomlása és az új megalakulása között telt-e el hosszabb időszak? Gondolom, Lídia szülei is akadályozták a folyamatos munkát.

Volt egy átmeneti időszak, amikor nehézségekkel küszködtünk, például nem volt kobzosunk. Unger Balázs most részben annak felidézésére muzsikált velünk, hogy ebben az időszakban ő helyettesítette cimbalommal a kobozt. Nem volt egyszerű az új embereket megtalálni. Lídia szülei is adtak egyfajta „ritmust” a munkánknak.

Akkor mondjuk már el, hogy jelenleg kikből áll a Zurgó együttes. Úgy tudom, az eredeti társaságból rajtad kívül csak Draskóczy Lídia primás maradt.

Így van. Lídia brácsa szakon végzett a Zeneakadémián, népzene-tanár, jelenleg főállású anyuka két kicsi gyerekkel. Navratil Andrea az énekesünk, aki az idén diplomázott biológusként. Demeter László a kobzosunk, ő építőmérnök, egy tervező irodában dolgozik. A másik furulyás Sófalvi Kiss Csaba. Ő rendező-asszisztens a Magyar Televíziónál, emellett egyetemre is jár. A dobosunk somoskai születésű moldvai csángó: Benke Félix Augustin, Grátzy öccse.

Hogy történik az adatközlők kiválasztása? Úgy érzitek, hogy az elmúlt 10-12 évben sikerült a legjobbakat felkutatni? Vagy esetleg még lehetnek rejtett tartalékok?

Nem egyszerű dolog ez, sokkal több idő kellene hozzá. A nyári kiutazások már az időpontjuknál fogva sem igazán alkalmasak, ahogy már említettem. A fő probléma Moldvában az, hogy – legalábbis akusztikus hangszereket tekintve – nincsenek teljes zenekarok. Csak szólistákat ismerünk általában, s esetleg a falubeliek se tudják, ki tud a közösségükben muzsikálni. A hagyományos zenés-táncos alkalmakkor már nem ők, hanem a városból jövő, elektronikus hangszereken játszó, tanult cigány zenészek muzsikálnak.

De a falu emlékezetében csak megmaradt talán, hogy valamikor kik muzsikáltak.

Igen, de az is probléma, hogy Moldvában sokkal zárkózottabbak az emberek. Ebbe belejátszik a Ceausescu-diktatúra és a középkori mentalitás is. Mivel a tömegkommunikációs eszközök működnek, érzik, hogy több évszázaddal le vannak maradva, akár még az ottani városi civilizációhoz képest is. Nagyon erős a szégyenérzet bennük, sokan egyszerűen titkolják, hogy mit tudnak, és főleg egy idegennek nehezen nyílnak meg. Újra és újra kerülnek elő énekesek és zenészek. Pálinkás Erzse néninek három éve rimánkodunk, hogy jöjjön ki Magyarországra. Most sikerült kihozni. De vannak még bizonyára lappangó zenészek, énekesek.

Nincs olyan veszély, hogy bizonyos zenészek már beváltak, s nem kutattok továbbiak után, ha mondjuk egy koncertre kellene? Például Legedi és Hodorog sikere borítékolható. De biztos, hogy nem lehetnek még hasonló kvalitású furulyások?

Bár vannak még más furulyások is Moldvában, de azt a zenei színvonalat, amit Legedi és Hodorog képvisel, még nem ütötte meg senki más.

A jubileumi koncerten ezúttal a hagyományörzők közül a hegedűs Mandache Aurél aratta a legnagyobb sikert. Már a szám közben lehetett érezni, hogy óriási taps lesz. Rá hogyan akadtatok?

'98-ban találkoztunk először vele, ráadásul egy véletlen folytán, mert Fehér Márton a betegsége miatt kénytelen volt lemondani a Csángó Bálon való zenélést. A rekecsiniek ajánlották a szomszéd faluban élő Mandache Aurélt. Azóta, amikor csak tehetjük, meghívjuk, mert meggyőződésünk, hogy nagyon jó muzsikus. Mi is úgy éreztük, hogy most kiemelkedő formát nyújtott.

Az ő száma volt a *vert kezes*. Aki nem ismeri a moldvai táncokat, az igencsak félreértheti ezeket az elnevezéseket. Mit is jelent ez?

A *kezes* olyan körtánc, ahol a felemelt kezek is lendületes mozgásban vannak. A *vert* meg a lábak dobogtatására vonatkozik.

Moldvában a román hatás nyilván még az erdélyinél is sokkal erősebb. Egy korábbi interjúalanyom a moldvai táncok kapcsán a magyarországi táncmozgalmak balkanizálódásáról beszélt. Mennyire lehet egyáltalán szétválasztani a román és a magyar dallamokat?

Nagyon nehéz és bizony a tudomány is egy kicsit adósa. Én nem tudok arról, hogy lennének rendszeres kutatások, amelyek a moldvai népzene-, néptánc anyaggal foglalkoznának, legalábbis kevés adat jut el hozzánk. (Bár most hallottam, hogy Pávai István lánya, aki most kint is tanít, ebből írja a szakdolgozatát.) Tény, hogy a csángó zenészek, táncosok viszonylag egyszerű és rövid formákat használnak, de ez nem balkáni sajátosság, hanem archaizmus. Mivel a Balkánon a török hódoltság miatt megállt az idő néhány évszázadra, ezért ez az archaizmus jellemző más balkáni területeken is. Azonban a csángó kultúrában ez részben egy régi európai, részben ázsiai örökség. Azt mondják, akik eljutottak az Uralba, Altajba, Belső-Ázsiába, hogy az ottani finnugor népek hasonlóan egyszerű, kötött formájú kör- illetve párostáncokat használnak. Az alapvető probléma tehát, hogy hiányoznak az adatok. Korábban, helyesen, nagy hangsúly esett Erdélyre, s ehhez képest Moldva, a maga teljes zenei

gazdagságában egy újabb terület. Az újjal szemben – különösen ha az népszerű – mindig van egyfajta elutasítás szakmai körökben.

Honnét lehet az ember biztos, hogy magyar anyagot vesz fel? Elég, ha tudom, hogy magyar az adatközlő? De hát ők is vesznek át románoktól!

Igen, magyar adatközlőktől próbálunk gyűjteni, meg segítenek az embernek a saját zenei ismeretei; azokat a dallamokat választjuk ki, amik a pentatóniához közelebb állnak vagy szűkebb hangterjedelműek stb. A moldvai zenének az egyik értéke a sokszínűség, sok új stílusú, vagy éppen szerb, bolgár, román, török elemet olvasztott magába. Ettől nem szabad megfosztani, csak tudni kell erről a sajátosságáról. És nagy segítség lenne, ha a kutatóknak köszönhetően valóban pontosan tudhatná az ember, hogy mi az, ami egyértelműen romános vagy magyaros.

Befejezésül azt kérdezném meg tőled, hogy tapasztalatod szerint van-e valami visszahatása annak a moldvai csángómagyarokra, hogy a Magyarországon járt társaik feltehetően otthon beszámolnak arról, milyen lelkesedéssel járják itt táncaikat, játsszák zenéjüket, vagy hogy sokan oda mennek nyári táborokba hagyományos kultúrájukkal a helyszínen ismerkedni?

Én úgy látom, hogy vannak változások. Ebben szerepe lehet a magyarországi rendezvényeknek, fesztiváloknak is, de a most hét faluban zajló iskolai, tizenegyben iskolán kívüli magyar oktatásnak még inkább. A Magyarországra kijáró hagyományörzők megerősödnek identitásukban, abban hogy a kultúrájuk, hagyományaik értéket képviselnek és ezt át kell adni. Másrészt persze emberi gyengeség, irigység miatt kicsit megosztódnak a falvak, hogy „ha ő kijutott, én miért nem?”. De a hatás összességében mégiscsak pozitív. A táboroknak is jó hatása van a falu életére, ha jól vannak megszervezve, mint a somoskai vagy pusztinai. De jellemző, hogy a tábort nem Klézsén lehetett megszervezni, ahonnan a legtöbb furulyás és énekes gyűjtés származik, hanem az eldugottabb és kevésbé megosztott Somoskán. Persze a fejlődést eddig hátráltatta, hogy a moldvai csángóknak nem volt értelmiségi rétegük, földműves társadalmat alkottak. Most van kialakulóban Erdélyben és Magyarországon tanult fiatalokból egy szűk moldvai értelmiségi réteg, de nagyon nagy teher van ennek a néhány embernek a vállán, miközben az önkormányzatiság és az egyház vonatkozásában a román nacionalizmus és asszimiláció erői érvényesülnek. Ezért minden moldvai csángóhoz eljutó kezdeményezés kevesebb eredménnyel jár, mint akár az erdélyi magyarokhoz, akár a gyimesi csángókhöz eljutó hasonló impulzus.

Budapest, 2003. november 20.

Abkarovits Endre